

Näshults kyrka

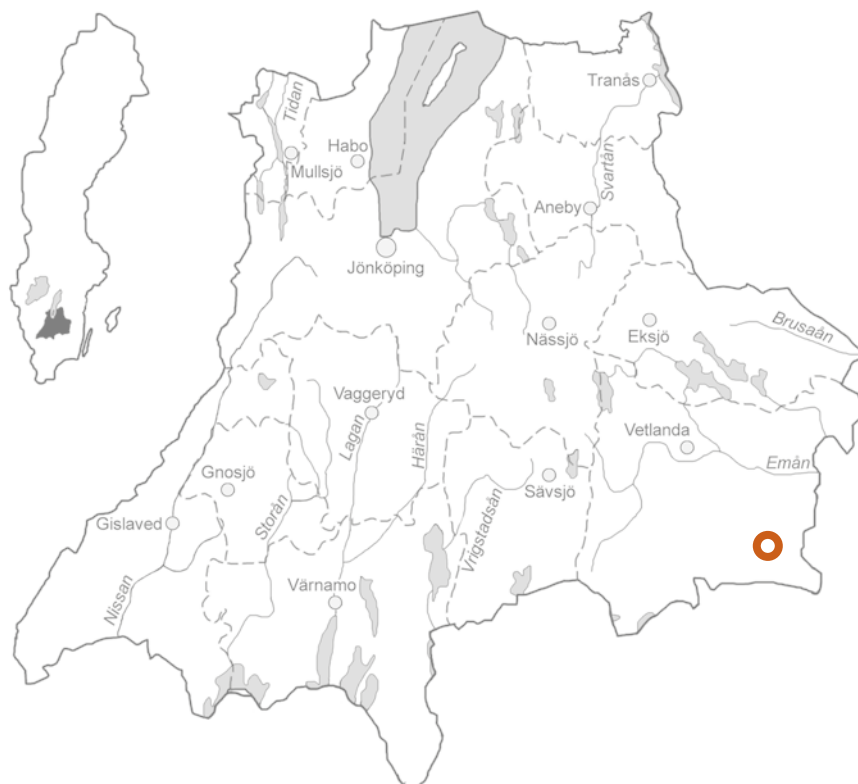
Antikvarisk medverkan i samband med utvändig ommålning,
tjärning och omtäckning av sakristians spåntak
Näshults socken i Vetlanda kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Näshults kyrka

Antikvarisk medverkan i samband med utvändig ommålning, tjärning
och omtäckning av sakristinas spåntak
Näshults socken i Vetlanda kommun, Jönköpings län, Växjö stift

Jönköpings läns museums dnr: 224/2018

Länsstyrelsens dnr: 433-6394-2017 (tjärning av spåntak, ny takavvattning)
433-2031-2018 (omläggning av spåntak på sakristian)

Rapport och foto: Margareta Olsson (där inget annat anges)

Grafisk mall: Anna Stålhammar

Tryck: Arkitektkopia AB, Jönköping

Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping

Tel: 036-30 18 00

E-post: info@jkpglm.se

www.jkpglm.se

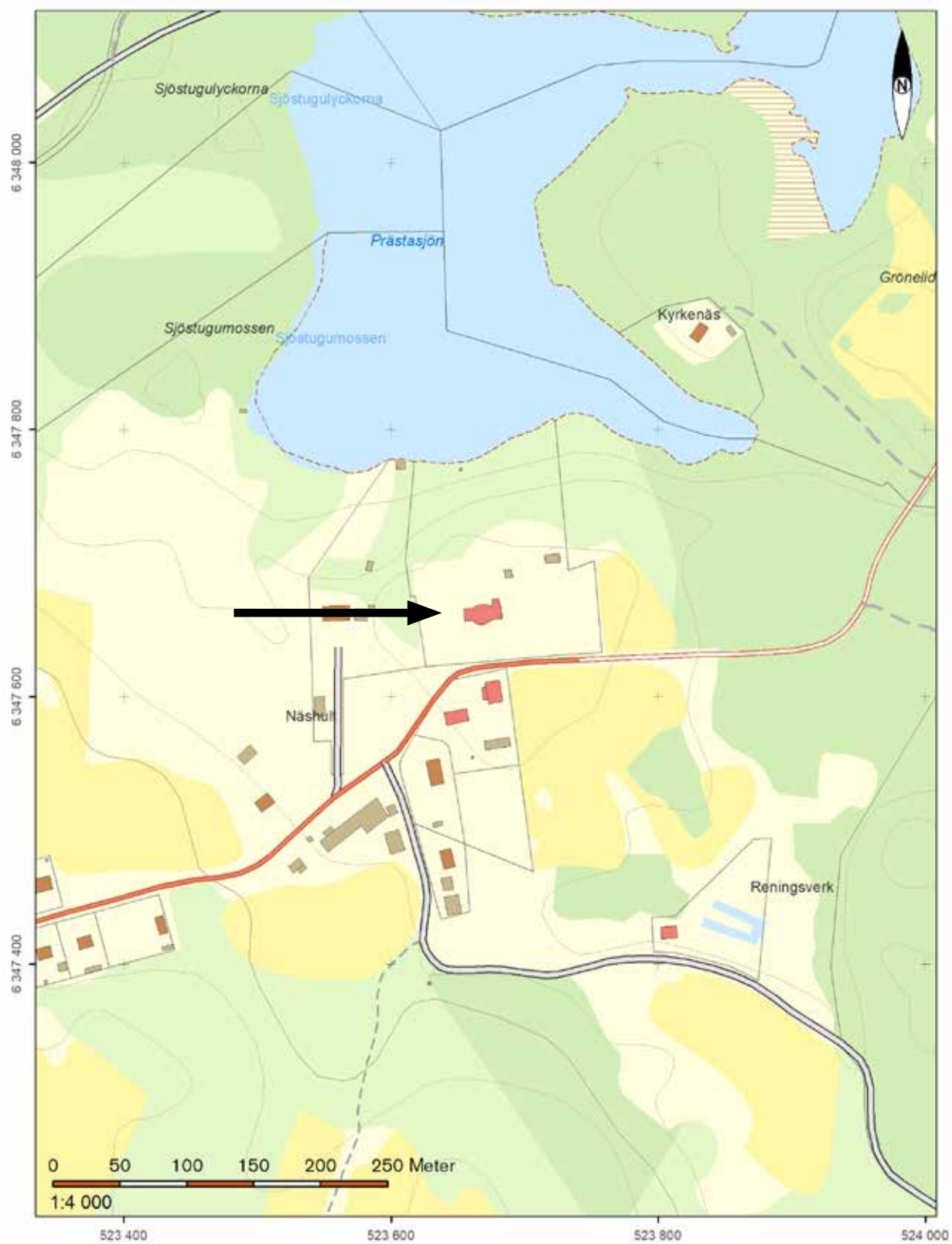
Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:

© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2021

Innehåll

Inledning.....	5
Syfte.....	5
Historik.....	5
Beskrivning inför åtgärder.....	6
Vidtagna åtgärder.....	8
Målningsarbeten.....	8
Omläggning av spåntak på sakristian.....	8
Tjärning av spåntak.....	9
Ny takavvattning.....	9
Kommentarer vid slutbesiktningen.....	10
Byggnadshistoriska noteringar.....	10
Administrativa uppgifter.....	11
Referenser.....	11
Bilder vid slutbesiktningen 2019-10-15.....	12
Fotodokumentation av sakristians taksvall och vind.....	14

Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

Vetlanda pastorat vidtog sommaren 2019 en utvändig ommålning och tjärning av Näshults kyrka och klockstapel. Tillstånd från länsstyrelsen till tjärningen av spåntaken samt byte av takavvattning hade erhållits i beslut daterat 2017-08-16. Arbetena omfattade även en omtäckning av spåntaket på sakristian, för vilken tillstånd erhållits den 26 juni 2018. Målnings- och tjärningsarbetena vidtog under sommaren medan spåntaket lades om under september månad. Merparten av arbetena utfördes av Nykarleby Spåntak AB från Finland, medan kyrkans fönster och foder målades av Fridells måleri AB, Vetlanda. Den nya takavvattningen monterades i egen regi. Slutbesiktningen ägde rum den 15 oktober 2019.

I länsstyrelsens båda beslut stadgas att arbetena ska ske i samråd med antikvarisk medverkan. Vetlanda pastorat har valt att anlita Jönköpings läns museum som sakkunnig att följa och dokumentera arbetena. Handläggare har varit antikvarie Margareta Olsson, som även sammanställt föreliggande rapport.

Syfte

Målnings- och tjärningsarbetena var en del i det löpande underhållet av kyrkan och hade senast skett 2009.

Spåntäckningen på kyrkans södra takfall byttes 2009 till kluvna furuspån. Sakristians spåntak var sannolikt från 1975 och de sågade ekspånen uppvisade generellt rötskador. Omläggningen var därmed tekniskt motiverad men samtidigt ett led i att successivt övergå till kluvna furuspån på hela kyrkan. Sakristian i sten härstammar från den medeltida kyrkan. Takbottenpanelen bedömdes vara av hög ålder och därför minimerades lagningarna av denna. Sakristians vind som blev tillgänglig i samband med arbetena fotodokumenterades.

Historik

Den skeppsformade timrade kyrkan i Näshult uppfördes 1732 av byggmästare Jonas Sandahl från Eksjö. Typen med de åttkantiga utbuktningarna av långskeppets sidor är unik för Småland och kan kopplas till samme byggmästare som även stått bakom de likartade kyrkorna i Frödinge och Kråksmåla. Kyrkans resliga tak hade fram tills 1824, i likhet med Frödinge kyrka, formen av ett säteritak men förenklades vid denna tidpunkt genom att det vertikala vägglivet och förhöjningen av de övre takfallen togs bort. Hela kyrkan kläddes vid uppförandet utvändigt med kluvna ekspån medan dess fasader rödfärgades första gången 1767. Sakristian av sten till den medeltida timmerkyrkan fick stå kvar 1732 och blev genomgripande renoverad år 1778. Uppgifter förekommer om att även delar av den medeltida timmerkyrkan skulle ingå i den nuvarande men detta har aldrig fullt ut kunnat beläggas. Däremot står det klart att material från den gamla kyrkan ingår i den nya, däribland brädor från ett innertak med måleri från 1400-talet som

Vykort med Näshults kyrka från strax efter restaureringen 1900–1901. Spåntaken är nylagda och taken har försetts med plåtrännor och stuprör (notera utförandet med integrerade trattar). ATA

Foto från 1927 då spåntaken åter lagts om. Nu har nya stuprör med skarprörsvinklar satts upp. Antagligen fungerade de föregående bristfälligt. Fotograf William Andersson, ATA.

Kyrkan har stuprör och hängrännor av svartmålad plåt. Stuprören bör vara från 1927. De båda vapenhusen åt söder erhöll takavvattnings först 1987. Foto Anette Lindgren JLM 2009.

återfanns i takens bottenpanel¹.

Kyrkans nuvarande fönster sattes in 1825 och målades 1867 i ”s k perlfärg” alltså i en ljus grå kulör. En omfattande renovering av fönstren skedde 1953–54 då bland annat de övre bågarna ersattes med nya med en ändrad spröjsindelning.

Spåntaken på kyrkan har lagts om helt eller delvis vid ett flertal tillfällen genom åren. År 1824 lades hela taket om med kluvna ekspån. En större restaurering av kyrkan skedde 1900–01 då även yttertaken lades om. Redan år 1927 fick dock taken åter läggas om, denna gång med sågade granspån. Vid den stora restaureringen 1953–54 lades det södra takfallet på långskeppet om med sågade ekspån. År 1975 lades det norra takfallet om med ny spån, uppgifter saknas kring vilken spåntyp. Den senaste omläggningen skedde 2009 då södra takfallet lades om med kluvna furuspån.

Beskrivning inför åtgärder

Kyrkan har takavvattnings med hängrännor och stuprör i svartmålad plåt. Stuprören som bör vara från 1927 har skarprörsvinklar och koniska trattar. Rännorna i galvad plåt sitter med krokar infästa i takfotbrädan och bedöms vara utbytta senare, möjligen 1953. Rännorna och stuprören på sakristian och de båda vapenhusen åt söder sattes upp vid renoveringen 1987 och är med rundade krökar på stuprören.

Sakristians spåntak

Vid första besiktningstillfället hade redan spåntäckningen på sakristians tak rivits. Av rivningsmaterialet framgick att spåntäckningen bestått av i huvudsak sågade ekspån men även enstaka sågade granspån förekom. Ekspånen mättes upp och var ca 47–48 cm långa. De hade varit lagda med ett blek på ca 13 cm och varit spikade med

¹ Bräderna från innertaket togs bort 1953 och 1987 och förvaras numera på Statens historiska museer respektive Jönköpings läns museum.

Östra takfallet på sakristians spåntak 2009. Foto Anette Lindgren JLM.

galvade trådspik. Galvad trådspik kom först efter andra världskriget varför taktäckningen måste ha tillkommit antingen 1953 eller 1975.

Före rivningen hade taket sågadenock- och vattbrädor, samtida med täckningen. Vid mötet med kyrkans fasad finns en äldre vattbräda samt över denna sitter plåtbleck av obehandlad koppar. Det nedersta blecket på det östra takfallet fungerar även som fönsterbleck och är målat i fönstrets gråa kulör.

Vindskivorna utgörs av en utanpåliggande cirkelsågad bräda struken med svartpigmenterad tjära. Under denna finns en figursågad vindskiva, motsvarande de som sitter på kyrkans gavlar. Enligt uppgift ska dessa ha tillkommit i slutet av 1800-talet.

Detalj av sakristians vindskivor före åtgärd.

Ytterdörren till sakristian före ommålning. Ingången tillkom liksom dörren 1953. Notera även hänggränsan infäst med krokar i takfoten. Foto taget 2018, JLM.

Avslutningsplåten mot fasaden är av kopparplåt. Den är målad i grått under fönstret.

Vidtagna åtgärder

Målningsarbeten

Kyrkans fasader, takfötter och gavelrösten målades med Falu Röd-färg, den ljusröda varianten med 6% linolja (NCS S 5040-Y70R). Fönstren och samtliga foderomfattningar målades utvändigt med linoljefärg, Engwall & Claesson i två strykningar. De målades i samma gråa kulör som tidigare, nämligen grå umbra 2A-36. Sakristians putsfasader avfärgades med vit kalkfärg (uppgifter om fabrikat saknas).

Nedersta vid takfoten lades dubbla skift spån. Däremot sattes ingen luftningslist under spånen. Nedersta brädan i taksvallen åt öster ersattes med en ny.

Omläggning av spåntak på sakristian

Befintlig spåntäckning inklusivenock- och vattbrädor revs. Undertaket bestod av kluvna ramsågade brädor. Dessa var lagda omlott vid takets mitt. Där de överlappade varandra hade de successivt tunnats ut till intet. Rötskador förekom i ganska stor utsträckning över hela svallen. En större lagning hade i sen tid gjorts med smala sågade brädor i det östra fallets norra del. I denna fanns en mindre lucka in till vinden. I taksvallen på den östra sidan behövde enbart den nedersta brädan vid takfoten bytas. Även på den västra sidan byttes en mindre sektion av den nedersta brädan, vilken var kraftigt rötskadad. Denna var av hög ålder och ersattes nu med en bräda av ramsågad kärnfuru i samma dimension som förutvarande. Brädans synliga nedre kant bearbetades med yxa, likt den förutvarande. Även fjärde brädan i svallen, nedifrån räknat, fick delvis ersättas. Denna skarvades i med ny bräda mellan gaveln och första takstolen. Där takbotten låg dubbel ersattes helt nedbrutet material i det övre lagret med friskt virke som spikades i underliggande bräda. Tidigare ilagningar med sågade spånor togs bort.

På taksvallen låg i sektionen närmast fasaden förhydringspapp i en bred våd. Denna hade fungerat som tätning och var uppvikt mot fasaden. Rimligtvis bör denna ha tillkommit vid någon av takomläggningarna i början av 1900-talet. Pappen täcktes nu med björknäver som varit gängse under förindustriell tid.

De yttre vindskivorna var rötskadade och bedömdes även vara sentida. De ersattes nu med nya cirkelsågade (finsågade) brädor i samma dimensioner som tidigare. Vindskivorna spikades med nytillverkad klippspik och behandlades med dalbränd furutjära. De kontursågade undre vindskivorna lagades genom ilusning i nedre änden där de varit rötskadade.

Taket täcktes därefter med ny maskinkluven furuspån. Spånorna var tillverkade vid Nykarleby Spåntak AB av kärnfura av hög kvalitet från Ryssland och var helt utan splint. De hade inte tjärdopats före lagging. Spånlängden var ca 48 cm och framkanten var rakt kapad. De lades med ett blek på ca 15 cm och spikades (för hand) med syrafast trådspik. Slutligen försågs taket med vatt- och nockbrädor, cirkelsågade i samma dimension som tidigare. Dessa spikades med nytillverkad klippspik.

Den nya täckningen utfördes med kluvna kärnfuruspån av hög kvalitet.

Tjärning av spåntak

Spåntaken på kyrkan behandlades med dalbränd furutjära från Finland (inklusive det nya spåntaket på sakristian). Även klockstapelns spånklädda huv behandlades med samma typ av tjära. Tjären värmdes och påfördes till full mättnad med pensel.

Ny takavvattning

Redan i samband med renoveringen 2009 fanns behov av en ny takavvattning, då hängränorna var otäta med flera läckage. Stuprören var från 1927 och hade tidstypiska skarprörsvinklar och koniska trattar. I rapporten över arbetena från 2009 finns en kommentar kring att det vid ett byte så bör den nya ges samma utförande som den befintliga samt att infästningen bör göras i takbotten istället för i takfoten. I ansökan till länsstyrelsen saknas specifikation kring utförandet. Vid ett samråd med länsstyrelsens handläggare inför bytet lämnades klartecken till att ändra färgen från svart till fasadens röda kulör, detta för att stuprören skulle bli mindre framträdande i fasaden. Vid första besiktningstillfället, vid byggmötet den 11 september 2019, var redan den nya takavvattningen på plats. Denna var fabrikstillverkad i galvad plåt och lackerad i samma röda kulör som fasaden. Stuprören var försedda med koniska trattar och skarprörsvinklar. Däremot hade utkastarna försetts med böjda krökar, detta med hänvisning till att rätt längd inte fanns att tillgå i ett vinklat utförande. Rännorna var infästa med krok i formpressad plåt infästa med stjärnskruv i takfoten.

Kommentarer vid slutbesiktningen

Vid slutbesiktning fälldes några anmärkningar angående det nya takavvattningssystemet. Stuprörens utkastare borde förses med skarprörsvinklar i likhet med tidigare. Om sådana inte fanns att

Takpappen mot fasaden täcktes med björknäver. Nedre taksvallsbrädan var bearbetad med yxa i kanten.

Detalj av hängränans infästning på sakristian.

Kyrkans södra fasad med den nya takavvattningen.

tillgå i rätt standardformat fick nya tillverkas av plåtslagare istället. Den nya takavvattningen var fabrikslackerad istället för penselmålad, vilket bryter mot kyrkans i övrigt ålderdomliga karaktär och normalt inte brukar godtas på skyddade kyrkobyggnader. Krav ställdes därför på att takavvattningen skulle målas om för hand med linoljefärg, detta senast vid nästkommande underhållstillfälle men gärna tidigare om tillfälle ges. En tredje anmärkning gällde rännkrokarna vilka borde ha varit av traditionell äldre modell (KRD eller likvärdig) och inte ha fästs in med stjärnskruv. Eftersom det skulle krävas en alltför stor arbetsinsats med att byta samtliga krokarna stannade kravet till att skruvarna skulle ersättas i synliga lägen, såsom de till sakristians hängrännor. Detta skulle ske med blank spik som målas in. Några mindre anmärkningar gjordes även vad gällde målningen, däribland att tjärstänk förekom på sakristians fasad och rödfärgsstänk på södra vapenhusets trösklar.

Byggnadshistoriska noteringar

I taksbottenpanelen på sakristians västra takfall påträffades ett igensatt hål, sannolikt en genomföring till en tidigare värmekamin med rökrör. Läget för denna var ungefär mitt på takfallets bredd och ca 135 cm upp från takfoten. Öppningen var ca 25 x 25 cm och hade satts igen med en ramsågad bräda och smidd spik. Detta indikerar att igensättningen gjorts någon gång under förindustriell tid, alltså före 1870-talet. Fotografiet av kyrkan från 1927 visar att ett rökrör från en värmekamin då fanns men istället på det östra takfallet, se bild sidan 6.

Västra takfallet på sakristian efter att spåntäckningen rivits (till höger). Igensättningen i västra takfallet med ramsågad bräda (ovan).

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens dnr:	433-2031-2018 (omläggning av spåntak), 433-6394-2017 (tjärning och ny takavvattning)
Jönköpings läns museums dnr:	224/2018
Byggherre:	Vetlanda pastorat
Entreprenör:	Nykarleby Spåntak AB, Finland
Entreprenör (målning snickerier):	Fridells måleri AB, Vetlanda
Antikvarisk medverkan:	Margareta Olsson
Rapportansvarig:	Dito
Rapportgranskning:	Anders Franzén
Län:	Jönköpings län
Kommun:	Vetlanda kommun
Socken:	Näshult socken
Fastighetsbeteckning:	Vetlanda Näshults prästgård 3:1

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Antikvarisk-topografiska arkivet, Stockholm (ATA)

Handlingar rörande Näshults kyrka

Jönköpings läns museum (JLM)

Handlingar rörande Näshults kyrka

Riksantikvarieämbetet, Stockholm (RAÄ)

Fornminnesregistret, FMIS, Forsök: <http://www.fmis.raa.se/cocoon/forsok/search.html>, Näshults kyrka (ATAs bildarkiv)

Tryckta källor och litteratur

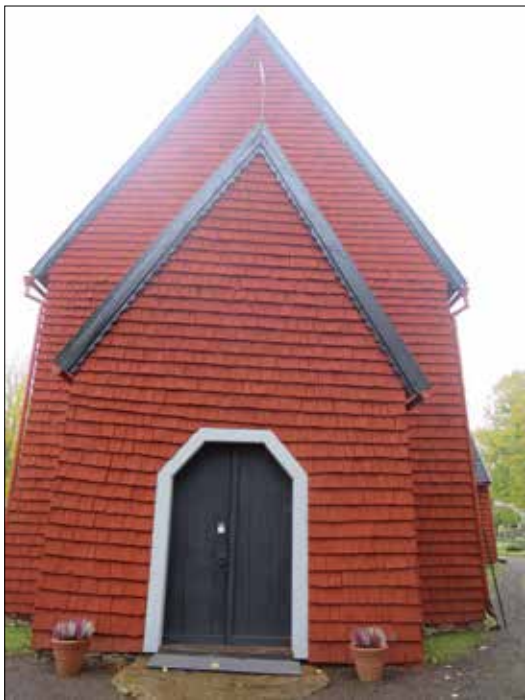
Gullbrandsson, Robin. 2006. *Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning Näshults kyrka*. Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2006:79. Jönköping.

Lindgren, Anette. 2009. *Antikvarisk kontroll, Näshults kyrka – omläggning av spåntak m.m.* Jönköpings läns museum, byggnadsvårdsrapport 2009:58. Jönköping.

Rydeman, Stig. 1994. *Den skeppsformade timmerkyrkan i Näshult – Studier kring ett småländskt 1700-talsexempel*. Linköping.

Bilder vid slutbesiktningen 2019-10-15

Kyrkans västra fasad efter ommålning.

Takets nyanock- och vattbrädor.

Sakristian med omlagt spåntak, ny takavvattning och ommålad.

Sakristians tak med ny täckning av kluven kärnfuruspån behandlad med dalbränd furutjära. Anslutningslisten mot fasaden målades svart istället för grå som tidigare, detta för att erhålla ett mer enhetligt utseende.

Sakristians tak erhöill nya yttre vindskivor. Närbild av ny hänggränna av fabrikslackerad järnoxidröd plåt samt med moderna rännkrokar. Infästningen med stjärnskruv avses att ersättas med målad spik enligt besiktningensanmärkning.

Ny fabriktillverkad och lackerad takavvattning på kyrkan med samma typ av trattar och skarprörsvinklar som tidigare.

Del av kyrkans södra fasad efter ommålning.

Foderomfattningen till södra entrén ommålad. Notera färgstänk på tröskeln.

Utkastarna beställdes dock felaktigt med böjda krökar.

Ny takavvattning på vapenhusen i samma utförande som tidigare, men nu lackerade i fasadens röda kulör.

Fotodokumentation av sakristians taksvall och vind, utförd 2019-09-11

Taksvallen till sakristians tak bestod av kluvna brädor som delats med ramsåg. Brädorna var av hög ålder och i några förekom uttag vilket indikerar att de återanvänts eller flyttats, sannolikt i samband med byggnadsarbetena 1732. Brädorna möttes mitt på taket där de lagts omlott. Ojämnheter i svallen hade sekundärt fyllts i med brädlappar eller sågade takspån.

Västra takfallets inre del. Vid mötet med kyrkans fasad hade svallen byggts upp med brädor. På dessa låg en våd med tjärpapp.

Sakristians vind, som normalt inte är tillgänglig, fotodokumenterades i samband med takarbetena. Här syns det timrade gavelröstets insida med en tidigare lucköppning. Öppningen har sekundärt satts igen med timmer och röstet har även klätts in med spån utvändigt. Igensättningen ser ut att vara av hög ålder. Den översta timmerstocken bär spår av vit bemålning. Närmast till höger om öppningen har timmerväggen stabiliserats med en kluven stock. Timret i gavelröstet ser ut att vara äldre och har grånad yta. Några timmerstockar i höjd med luckans övre del verkar vara sekundärt ha bytts ut vid någon renovering. I den ena av de äldre stockarna på den högra sidan om öppningen finns ett urtag. Foto Per Jonasson, Vetlanda pastorat (gäller samtliga bilder av vinden).

I gavelröstets övre del, ovanför lucköppningen, finns även ett urtag.

På krönet till sakristians norra stenvägg låg denna stock, som troligen utgör ett äldre högben till ett tak med tvärgående raft.

I det timrade gavelröstets västra del förekom även ett urtag.

Insidan av taksvallen på västra takfallet, vilken var av kluvna brädor och hade mängder av äldre spånspik.

I den östra taksvallen fanns en sentida lagning. Takstolarna var ihopsatta med dymlingar.

Sommaren och hösten 2019 lades spåntaket på sakristian till Näshults kyrka om. Samtidigt vidtogs underhållsarbeten i form av utvändig ommålning av kyrkan och tjärstrykning av kyrkans och klockstapelns spåntak. Föreliggande rapport sammanfattar vilka åtgärder som utfördes och de byggnads-historiska iakttagelser som gjordes i samband med arbetena.

